

ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

ตำบลเนินขาม กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท

1) สภาพทั่วไปของชุมชนเขาราวเทียนทอง

หมู่บ้านเขาราวเทียนทอง มีชื่อเดิมว่า หมู่บ้านเขากระเจียว มีที่มาจากกรณีที่หมู่บ้านมีเขาสูงใหญ่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้านหลายลูก ซึ่งจะมีต้นกระเจียวทั่วทั้งภูเขา ภูเขาแต่ละลูกจะต่อกันทอดยาวไปสุดที่ จ.อุทัยธานี เวลาที่มีไฟป่าเกิดขึ้นยอดไม้ที่ลูกติดไฟเมื่อมองดูไกล ๆ ราวกับมีผู้จุดเทียนประดับประดาไว้บนเขา ชาวบ้านเห็นจึงขอตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “เขาราวเทียน” ต่อมาภายหลังเพิ่มคำว่า “ทอง” ต่อท้ายเพื่อให้ไพเราะขึ้น

ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง มีเนื้อที่ 993 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่บ้านเขาราวเทียนทอง หมู่ที่ 10 ต.เนินขาม กิ่ง อ.เนินขาม จ.ชัยนาท ประกอบด้วยภูเขาจำนวน 4 ลูก คือ เขากระเจียว เนื้อที่ประมาณ 169 ไร่ เขารวก เนื้อที่ 281 ไร่ เขาวัด เนื้อที่ 81 ไร่ และบริเวณมอยายกา 462 ไร่ สภาพป่าเป็นป่าผลัดใบแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ป่าเบญจพรรณ ซึ่งเป็นป่าที่ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ และป่าเต็งรัง ซึ่งเป็นป่าที่อยู่บริเวณยอดเขา

2) ความเป็นมาของการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

พื้นที่บริเวณบ้านเขาราวเทียนทองในอดีตมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเนินขาม กิ่ง อ.เนินขาม และ ต.ไพรมณู อ.หันคา จังหวัดชัยนาท จัดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ มีเนื้อที่ 22,969 ไร่ สภาพป่ามีป่าไม้หนาแน่นและไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก เป็นป่าเบญจพรรณ โดยพบว่ามีไม้รวกมากกว่าพันธุ์ไม้อื่น ๆ รองลงมาได้แก่ แดง ประดู่ รัง สวอง ฯลฯ ชุมชนจำแนกป่าเป็น 2 ประเภท คือ ป่าจริง ได้แก่ ป่าที่มีไม้ยืนต้นขึ้นเป็นจำนวนมาก มีความทึบ และป่ารก ได้แก่ ป่าที่มีไม้รวกขึ้นมาก มีต้นไม้ขึ้นปะปนบ้างเล็กน้อย

ต่อมามีชาวบ้านในพื้นที่ และต่างถิ่นอพยพมาตั้งถิ่นฐาน และจับจองที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน มีการแผ้วถางป่าเพื่อบุกเบิกที่ดินทำการเกษตร ตัดไม้เผาฟันทำถ่านขาย โดยขยายพื้นที่ออกไปรอบ ๆ เขตป่ามากขึ้น นอกจากนี้ยังมีนายทุนและผู้มีอิทธิพลเข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกยูคาลิปตัสและสะเดา ทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว ส่วนป่าที่เหลือก็กลายเป็นป่าเสื่อมโทรมเนื่องจากขาดการดูแลรักษา สถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดความแห้งแล้ง การลดลงของแหล่งอาหารตามธรรมชาติ และขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคในชุมชน

ในปี พ.ศ.2539 ได้มีการชักชวนกันของชาวบ้านบางกลุ่ม มาปรึกษาหารือกันว่าถ้าชุมชนยังมีใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่รู้คุณค่า ไม่หวงแหน ก็จะทำให้ทรัพยากรในป่าหมดไป และส่งผลกระทบต่อชุมชนในที่สุด ดังนั้นชาวบ้านจึงเริ่มดูแลรักษาป่าเขาราวเทียนทองโดยการช่วยกันทำแนว

การจัดการดูแลป่าอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมชัดเจนเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยมีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรขึ้น ภายใต้การนำของ ผู้ใหญ่สายชล พวงพิกุล มีกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มแปรรูปถนอมอาหาร และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพื่อสร้างรายได้เสริมให้ชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้านจึงปรึกษาร่วมกับกลุ่มที่ดูแลรักษาป่าเพื่อหาทางให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันของทั้งชุมชน โดยเริ่มทำงานด้านป่าชุมชนเป็นอันดับแรก และจัดตั้งเป็น**กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง**ขึ้น เพื่อวางแผนจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

จากความร่วมมือร่วมใจ ในการดำเนินงานดูแลรักษาป่าชุมชนร่วมกัน ทำให้ป่าแห่งนี้ฟื้นกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง จนได้รับการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนตามระเบียบและข้อกำหนดของกรมป่าไม้ในปี เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2542 ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 และ ในปี 2543 ได้มีการขยายขอบเขตการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ไปในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติเขาราวเทียนทอง ซึ่งเป็นป่าอีกผืนหนึ่งที่อยู่บริเวณใกล้หมู่บ้านจำนวนประมาณ 3,500 ไร่

3) การดำเนินงานของกลุ่ม

3.1) การจัดการทรัพยากรป่าไม้

ชาวบ้านเขาราวเทียนทอง รวมตัวกันดูแลป่าในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน โครงสร้างของคณะกรรมการประกอบด้วยคณะที่ปรึกษา และ กรรมการบริหารป่าชุมชน โดยชาวบ้านคัดเลือกกันเองในชุมชน แนวทางในการจัดการป่าเป็นการจัดการกันเองของคนในชุมชน โดยได้มีการจัดทำข้อตกลง กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติในการดูแลและใช้ประโยชน์ร่วมกันดังนี้

1. ห้ามตัดไม้ หรือขุดย้ายต้นไม้ทุกชนิดออกจากป่าชุมชน
2. ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด
3. ห้ามทำให้เกิดไฟป่า
4. ห้ามนำรถยนต์ตั้งแต่ 4 ล้อ ขึ้นไปเข้าไปในเขตป่าชุมชน
5. ห้ามใช้อุปกรณ์ในการขุดหาหน่อไม้
6. ห้ามเก็บหาหน่อไม้ที่มีความยาวเกิน 1 เมตร
7. จะต้องมีการหยุดเก็บหน่อไม้ทุกปี
8. การเก็บหาผักหวานและอีหนูให้ใช้วิธีเด็ดหรือสอยเท่านั้น ห้ามตัดโคนต้นไม้

ไม้

9. การเก็บกลอยและพืชสมุนไพรจะต้องแจ้งต่อคณะกรรมการป่าชุมชนก่อนเก็บหาทุกครั้ง

ส่วนกิจกรรมอื่นที่ดำเนินการเพื่อเสริมการจัดการได้แก่ การทำแนวกันไฟ การระดมกันดับไฟป่าเมื่อเกิดไฟป่า การตรวจตราป่าเพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้และเผาป่า การปลูกป่าเสริมในที่ว่างและในชุมชน การดูแลต้นไม้ที่ปลูก และการเพาะกล้าไม้ และการทำฝายต้นน้ำขนาดเล็กเพื่อกักเก็บน้ำ เพิ่มความชุ่มชื้นให้ป่าฟื้นตัวเร็วขึ้น เป็นแหล่งหากินของคนและสัตว์

3.2) สืบค้น พัฒนา และถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนรอบ ๆ เครือข่าย เมื่อนำมาเชื่อมต่อกันแต่ละชุมชน และถ่ายทอดผ่านเวทีต่าง ๆ พบว่าบางเรื่องจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคีภายนอก เช่น งานด้านช่าง หรือการแปรรูปอาหาร และการส่งเสริมทางการตลาด ดังนั้น เครือข่ายได้มีการสืบค้นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างฐานข้อมูลความรู้ท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการป่าสมุนไพร การกินการอยู่ ตลอดจนการแลกเปลี่ยน และการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างชุมชน โรงเรียน วัด รวมถึงการประยุกต์ไปใช้ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและการเรียนการสอนในโรงเรียน อบรมการพัฒนาแผนการจัดการป่าชุมชนและทรัพยากร อบรมการแปรรูปอาหาร วัตถุประสงค์จากป่า

3.3) พัฒนาทางเลือก เพื่อการพึ่งตนเอง

นอกจากการดูแลทรัพยากรป่าไม้แล้ว เครือข่ายยังให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางเลือกเพื่อการพึ่งตนเองของสมาชิก เนื่องจากส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร แต่พบว่ายังพึ่งตนเองได้แค่ระดับหนึ่ง จำเป็นต้องหาทางเลือกหรือส่วนช่วยเกื้อหนุน ให้สมาชิกมีโอกาสพึ่งตนเองมากยิ่งขึ้น โดยเน้นสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นหลัก มาพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นต่อไป เช่น การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์เครือข่าย การทำฉางเก็บข้าว เครื่องอัดหญ้า เครื่องจักตอก เครื่องอิฐบล็อกประสาน เครื่องสีข้าวมือ

3.4) ขยายการมีส่วนร่วมเครือข่าย

เครือข่ายมีการพัฒนาบุคลากร และความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา เพื่อวางแผนติดตามประเมินผลการทำงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การพัฒนาชุมชน ตลอดจนไปศึกษาดูงาน สัมมนาวิชาการ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อขยายแนวคิดการทำงานให้กว้างมากยิ่งขึ้น กิจกรรมที่ทำ ได้แก่ เวทีสัญจรเครือข่ายตำบล เวทีเติกคิดได้ผู้ใหญ่ทำดี (เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ มุมมองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่) ประชุมคณะกรรมการเครือข่าย และเส้นทางศึกษาธรรมชาติ รวมทั้งทำแผ่นป้ายสื่อความหมายตามจุดเรียนรู้ธรรมชาติ

4) ผลที่ได้รับจากการดูแลรักษาป่าเขาราวเทียนทอง

จากการที่ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาป่าตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 จนถึงปัจจุบัน มีผลที่ได้รับ ดังนี้

4.1) ผลต่อสิ่งแวดล้อม พบว่าสภาพป่ามีการฟื้นตัวขึ้นรวมทั้งสามารถลดการทำลายป่าจากไฟป่าได้ ทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ

4.2) ผลต่อเศรษฐกิจชุมชนและการทำมาหากิน มีทรัพยากรและอาหารป่ากลับมาอุดมสมบูรณ์มากขึ้นกว่าเดิมปริมาณสัตว์น้ำมีปริมาณและหลากหลายมากขึ้น ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ในปี พ.ศ.2547 ชาวบ้านประมาณ 60 ครอบครัวที่เข้า

4.3) ผลทางด้านสังคม เกิดความร่วมมือของชาวบ้านในการทำกิจกรรมดูแลรักษาป่า และความเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียงในการพัฒนาเป็นประชาคมตำบลต่อไป รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ และทางวิชาการ

4.4) ด้านการพัฒนาตนเอง ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ได้แก่ การประชุมวางแผนและติดตามผลการทำงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การศึกษาดูงาน การสัมมนาวิชาการ การฝึกอบรม และการเป็นวิทยากรให้กับชุมชนอื่นเพื่อขยายผล

5) ภาคีสับสนุน

- 5.1) โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP)
- 5.2) ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC)
- 5.3) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
- 5.4) มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน
- 5.5) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 5.6) ชมรมรักษ์แม่น้ำท่าจีน

ผู้ประสานงาน นายสายชล ฟ่วงพิกุล 086-037-3837
 ศูนย์ประสานงานเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง 199 หมู่ 10 ต.เนิน
 ขาม กิ่ง อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 17130